

TÓFALVI ZOLTÁN (1944) Marosvásárhely

TÓFALVI ZOLTÁN

A kolozsvári

Bolyai Tudományegyetem pere

Dávid Gyula tanársegéd perirata – 3. rész

Hasonlóképpen részt vettem egy nyilvános gyűlésen, amelyen Kerékgyártó Elemérnek¹ Karácsony Sándor pedagógusi tevékenységéről és az általa képviselt ideológiáról szóló doktori disszertációját vitatták meg. Karácsony nép-nemzeti [„narodnyik”] és nacionalista ideológiát képviselt.

Kérdés: Kikkel tárgyaltál politikáról? Éspedig miről?

Válasz: Mindenkiel, akiről fentebb nyilatkoztam, és akikkel kapcsolatba kerültem, irodalmi jelleű beszélgetéseket is folytattam. Rejtő István nagyjából velem egykorú [Rejtő István 1928. február 17-én, Dávid Gyula 1928. augusztus 13-án született – T. Z.], vele elsősorban hazánk gazdasági, társadalmi és politikai helyzetéről tárgyaltunk. Ő különösen az RNK-beli magyar nemzetiség helyzetéről, a román, illetve a magyar nemzetiség közötti viszonyról érdeklődött. Ezzel kapcsolatosan azt válaszoltam neki – a többinek is –, a magyar nemzetiség jogait részben törvényekkel és a kormány törvényerejű rendeleteivel jórészt megoldották, azonban az említett törvények alkalmazásában egyes intézmények, jobban mondva, bizonyos elemek tevékenysége kívánivalót hagy maga után, vagyis nem tesznek meg mindent ezeknek a törvényeknek az életbeléptetéséért. A magyar ifjúság felkészülésére célozva elmondtam nekik: a magyar klasszikusok műveinek kiadására nagyon korlátozottak a lehetőségek, a [magyar] középfokú iskolák tanulói számára hiányzik a szükséges bibliográfia.

Hasonlóképpen azt is elmondtam: mi az RNK-ban, illetőleg Erdélyben nagyon kevés szakkönyvet kapunk Magyarországról, és nem mindig ismerjük az ott megjelent és számunkra igazán fontos tanulmányokat, figyelembe véve, hogy a Magyar NK-ban az alkotási és irodalmi adatgyűjtési lehetőségek jóval jobbakként, mint az RNK-ban. Az említett elemekkel beszélgettem az RNK-ban 1956 nyarán lezajlott írókongresszusról, elsősorban a Hajdu Zoltán [a román nyelvű szövegben Haidu Zoltán olvasható – T. Z.] író állításairól, miszerint az erdélyi irodalom alapjában véve a román irodalom része, ezzel az állítással sem én, sem az említettek nem értettek egyet.²

Más vonatkozásban meglepett, hogy milyen vehemenciával beszéltek Rákosi Mátyás tevékenységéről, legfőképpen illegális tetteiről, amelyeket akkor követett el, [amikor] a magyarországi [kommunista] párt – MDP – élén állott.³ Nagyon nyíltan beszéltek a Rajk [László]-ügyről, és a Rajk-ügyben a magyarországi állambiztonság vezetőjének, Farkas Vladimirnek a „vállalási módszereiről”.⁴ Ezeknek a személyeknek a körében Magyarország gazdasági helyzetéről is beszéltek, mondván: a rossz vezetés miatt Magyarország zsákutcába jutott. Hogy a kőszén hiánya miatt a vonatok majdnem felét kivonták a forgalomból, ami károsította a szállítást. Arról beszéltek: a Szovjetunióval való kereskedelmi kapcsolatok nem voltak elvszerűek, például azt mondták, hogy a lábatlani cementgyár cementet gyárt a Szovjetunióknak és Brazíliáknak, és hogy a Szovjetunió a cementért csak az ár felét fizeti. A tokaji borokat és a többi borkülönlegességeket mint szovjet borokat Németországba [az NSZK-ba] exportálják. Hasonlóképpen a kormány hibájának tartották a budapesti metró építését, mivel a kormány nem vette figyelembe a magyar ipar reális lehetőségeit, Magyarország gazdasági helyzetét, a lakosság életszínvonalát, mivel a metró építése rendkívül költségesnek bizonyult. Abban az időben, amikor én Budapesten tartózkodtam, értelmiségi körök várakozó és a megfigyelés álláspontján voltak, ha a kormány és Gerő [Ernő] – akik a párt vezetését képviselték – intézkednek Magyarország gazdasági és pártéletének rendezéséért. Mindezek ellenére azt vettem észre: egyes tisztviselők és értelmiségiek bizalmatlanul követték Magyarország új vezetését, abból a megfontolásból, hogy Gerő [Ernő] Rákosi [Mátyással] együtt tevékenykedett, amikor az utóbbi elkövette a neki tulajdonított hibákat.

Kérdés: Azon személyek közül, akikkel Budapesten kapcsolatba kerültél, kik vettek részt a „Petőfi Kör” ülésein?

Felelet: Nem tudom, hogy azon személyek [között], akikkel Budapesten kapcsolatban voltam, lett volna valaki is, aki tagja volt a „Petőfi Kör”-nek. A „Petőfi Kör”-ről és annak tevékenységéről senkivel sem beszéltem.⁵

Kérdés: Mikor tértél vissza az országba és milyen utasításokkal?

Felelet: Az RNK-ba 1956. október 5-én tértem vissza, senkitől nem kaptam semmilyen utasítást.

Miután a jelen kihallgatási jegyzőkönyvet szóról szóra elolvastam, és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megfelel az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás: Dávid Gyula, sk.

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Oprea, Ioan főhadnagy, sk. A Szekuritáté Kolozs tartományi Igazgatóságának hivatalos pecsétje.⁶

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án Árapatak községben, Sztálin rajonban és tartományban [a régi Háromszék vármegye, ma Kovászna megye] született, Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105-ös szám.

1957. március 14.

Helység: Kolozsvár

A kihallgatás 7 óra 30 perckor kezdődött, 13 óra 40 perckor fejeződött be.

Kérdés: Kivel közölte a budapesti látogatásakor a magyarországi helyzetről szerzett benyomásait?

Felelet: 1956. október 5-én visszatérve az országba, a következő napokban különböző személyekkel való találkozásaim során, valamint a Bolyai Tudományegyetem magyar irodalom tanszékének egyik ülésén ismertettem az általam megismert magyarországi helyzetet és a benyomásaimat. A magyar irodalom tanszék ülésén elsősorban egy beszámolót tartottam a disszertációmmal kapcsolatos kutatásaimról, majd röviden a magyarországi eseményekről is beszéltem. Így többek között közöltem a benyomásaimat arról a gyűlésről, ahol megvitatták a Karácsony Sándor íróról szóló kandidátusi disszertációt, beszéltem az irodalomtörténet kutatóival folytatott tárgyalásaimmal kapcsolatos élményeimről, az Irodalomtörténeti Intézet tanulmányairól, a tanszék tagjaival folytatott magánbeszélgetéseim során pedig beszéltem arról a politikai nyugtalanságról és feszültségről is, amelyet magyarországi látogatásom során észleltem. A Karácsony [Sándorról] szóló [kandidátusi] disszertációt megvitató gyűléssel kapcsolatosan közöltem: az ülés heves viták közepette zajlott le, mivel Karácsony Sándor író tanítványai – kihasználva az értekező egyes hibáit és tudományellenes módszereit – megpróbálkoztak a marxista módszer megsemmisítésével is, amit határozottan visszautasított a résztvevők nagy többsége. Ez egy érzékeny kérdés volt, ugyanis a disszertációt a marxista szellemű nevelés felsőoktatási minisztériumának vezetője tartotta. Magánbeszélgetéseim alkalmával Pataki Bálint adjunktussal,⁷ Szigeti József egyetemi előadótanárral,⁸ Mitruely Miklós tanársegéddel,⁹ Antal Árpád adjunktussal¹⁰ és még másokkal is Magyarország gazdasági nehézségeiről beszélgettem, nehézségekről, amelyek – véleményem szerint – a nemzetgazdaság hibás vezetésének tulajdoníthatók.

Mindazoknak, akikkel tárgyaltam, az általános véleménye az volt, hogy a nehézségek és a problémák a párt új irányelvei alapján – itt a júniusi vagy júliusi párthatározatokra gondoltam – megoldhatók. A Magyar Írószövetség plenáris ülésén elhangzott vitákkal összefüggésben beszéltem a szocialista realizmussal kapcsolatos eszmecserekről, amelyeket már ismertem az Irodalmi Újság című hetilap előző számaiból, vagyis egyes írók, például Keszi Imre¹¹ [a román szövegben „Keszi Imbre”], a szocialista realizmus ellen nyilatkoztak, tagadni próbálván azt.

Kérdés: Ebben az időszakban milyen volt a közhangulat a Bolyai Tudományegyetem hallgatói között?

Felelet: Miután visszatértem Magyarországról, néhány magyar irodalomtörténeti szeminárium megtartásával bíztak meg: a 18. század irodalomtörténete a magyar tagozat II. évfolyamán és a magyar-pedagógia szak II. évfolyamán, valamint más szemináriumok megtartásával. *Bevezetés az*

GAJZÁGÓ SÁNDOR, Mennybemenetel, 2011

◀ **GVÁRDIÁN FERENC, Ótestamentumi Szentháromság (Andrej Rubljov), 2014**

irodalomtörténetbe címmel három elsőéves csoport számára a magyar történelem és az orosz nyelv szakon. A másodéves irodalom szakosok csoportjainak első szemináriumán az egyetemi hallgatók kifejezték óhajukat, hogy megismerhessék azokat a kérdéseket, amelyek a vita tárgyát képezik a magyarországi irodalomban. Az óhajukra a következőket feleltem: „Ennek a szemináriumnak első-sorban a 18. századi magyar irodalom ismertetésének az elmélyítése a célja, másodsorban én úgy vélem, a mi egyetemistáink a mi országunk irodalmi kérdései iránt kell érdeklődjének, és ugyanúgy kell olvasniuk az Utunk című [irodalmi-] kulturális folyóiratot, mint ahogy a Magyarországon megjelenő Irodalmi Újságot olvassák. Azt válaszolták, hogy az Utunk című folyóiratot is olvassák, de az nem annyira érdekes. Ugyanakkor azt javasoltam, hogy tartsanak megbeszéléseket az Utunk és a Steaua [Kolozsváron megjelenő román irodalmi folyóirat] folyóiratokról.¹² A magyar–történelem szak elsőéveseinek egyik szemináriumán az egyik egyetemi hallgató a szocialista realizmus kérdését vetette fel Keszi Imre [A román nyelvű szövegben ezúttal is „Keszi Imbre” olvasható Keszy-Harmath Sándor helyett. Nagy Imre mártír miniszterelnök nevét is mindig Nagy Imbreként tüntették fel!] előadása kapcsán. Az előadást a szocialista realizmusról az Irodalmi Újságban olvasta. Ezzel kapcsolatban felvilágosítottam őket [az egyetemi hallgatókat]: Keszi Imrének [Keszy-Harmath Sándornak] nincs igaza, a szocialista realizmust nem lehet letagadni. Az egyetemisták forrongó hangulatának egy másik nézőpontját ismertem meg azon a nagygyűlésen, amelyre október hónapban [egész pontosan: 1956. október 17-én] került sor az Egyetem Horea utcai épületének dísztermében, Tamási Áron Magyar NK-beli magyar író látogatása alkalmából. Elsősorban meglepett a résztvevők nagy száma ezen a gyűlésen – egyetemi hallgatók minden fakultásról –, másodsorban pedig az a mód, ahogyan egyes diákok felszólaltak. Egyesek közülük a magyar nacionalista álláspontról folytattak párbeszédet. Ezeket az egyetemi hallgatókat a találkozón részt vevő egyetemi hallgatók sokasága hosszasan és viharosan megtapsolta. *A Bolyai Tudományegyetemen Tamási Áron író érdemeit felülmúló melegséggel fogadták. A hosszan tartó tapsok, amelyekkel egyes diákok felszólalásai – úgy beszéltek a műveiről, mint valami soha nem látott alkotásokról – [végződtek], azt bizonyították, hogy a gyűlésen részt vevők egy része Tamási Áronban nemcsak egy általuk ismert író, hanem „a magyar író” látta* [kiemelés – T. Z.]. Ennek a magatartásnak nacionalista jellege volt. Egyes egyetemi hallgatók – véleményem szerint minden alap nélkül – arról beszéltek: a magyar ifjúság ismeri és nem felejtette el Tamási Áron műveit, kihangsúlyozva, itt, Erdélyben még élnek és olvasnak a magyarok.¹³ Ezt a dolgot senki sem vonta kétségbe. Egy kérdésre válaszolva párhuzamot vontak az RNK és a Magyar NK-beli írók között, az utóbbiak javára. Tamási Áron az egyetemi hallgatók által feltett kérdésekre válaszolva diplomatikus megfogalmazásokat használt és magatartást tanúsított, ami, az én véleményem szerint, nem volt helyes, elsősorban a saját írói helyzetéből adódóan: *házámban éppen látogatáson tartózkodott*¹⁴ [kiemelés – T. Z.].

Kérdés: Ön is megtapsolta egyes egyetemi hallgatók nacionalista megnyilvánulásait?

Válasz: Én is megtapsoltam ezeket az egészségtelen és nacionalista megnyilvánulásokat. Megjegyzem azonban: nem értettem egyet az egyes diákok által felvetett összes kérdéssel.

Kérdés: Ilyen értelemben állást is foglalt a gyűlés keretében?

Válasz: Nem foglaltam állást. Sőt, fel sem szólaltam ezen a gyűlésen.

Kérdés: Az Egyetem tanári karából még ki vett részt ezen a gyűlésen, és egyenként milyen állásponton voltak?

Válasz: A Tamási Áronnal való találkozón jelen volt Szigeti József előadótanár, Antal Árpád, Székely Erzsébet egyetemi adjunktus, Márton Gyula professzor, Mitruy Miklós és Murádin László¹⁵ gyakoronok, Varró János tanársegéd, Gálfi Mózes¹⁶ egyetemi előadótanár, Keresztes Erzsébet és Máthé Jakab adjunktus, Jordáky Lajos, Balogh Edgár, Bodor András egyetemi professzor. Azt hiszem, még mások is jelen voltak, de nem emlékszem, név szerint kik vettek részt. Balogh Edgár kivételével, aki mellékesen megjegyezte: egyes feltett kérdések nem helyesek, és a kérdésekben megfogalmazott állítások nem igazak, senki nem foglalt állást, senki nem ítélte el azt az egészségtelen és nacionalista hangulatot, amelyben a gyűlés lezajlott.

Kérdés: Jordáky Lajos felszólalt?

Felelet: Jordáky Lajos a gyűlést levezető elnökségben foglalt helyet. Nem szólalt fel, és egyáltalán nem ítélte el semmivel a nacionalista kirohanásokat és megnyilvánulásokat.¹⁷

Miután a jelen kihallgatási jegyzőkönyvet szóról szóra elolvastam és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

A Szekuritáté bűnügyi kihallgatója
Oprea Ioan főhadnagy, sk.

Aláírás:
Dávid Gyula, sk.

A Kolozs tartományi Szekuritáté hivatalos pecsétje.¹⁸

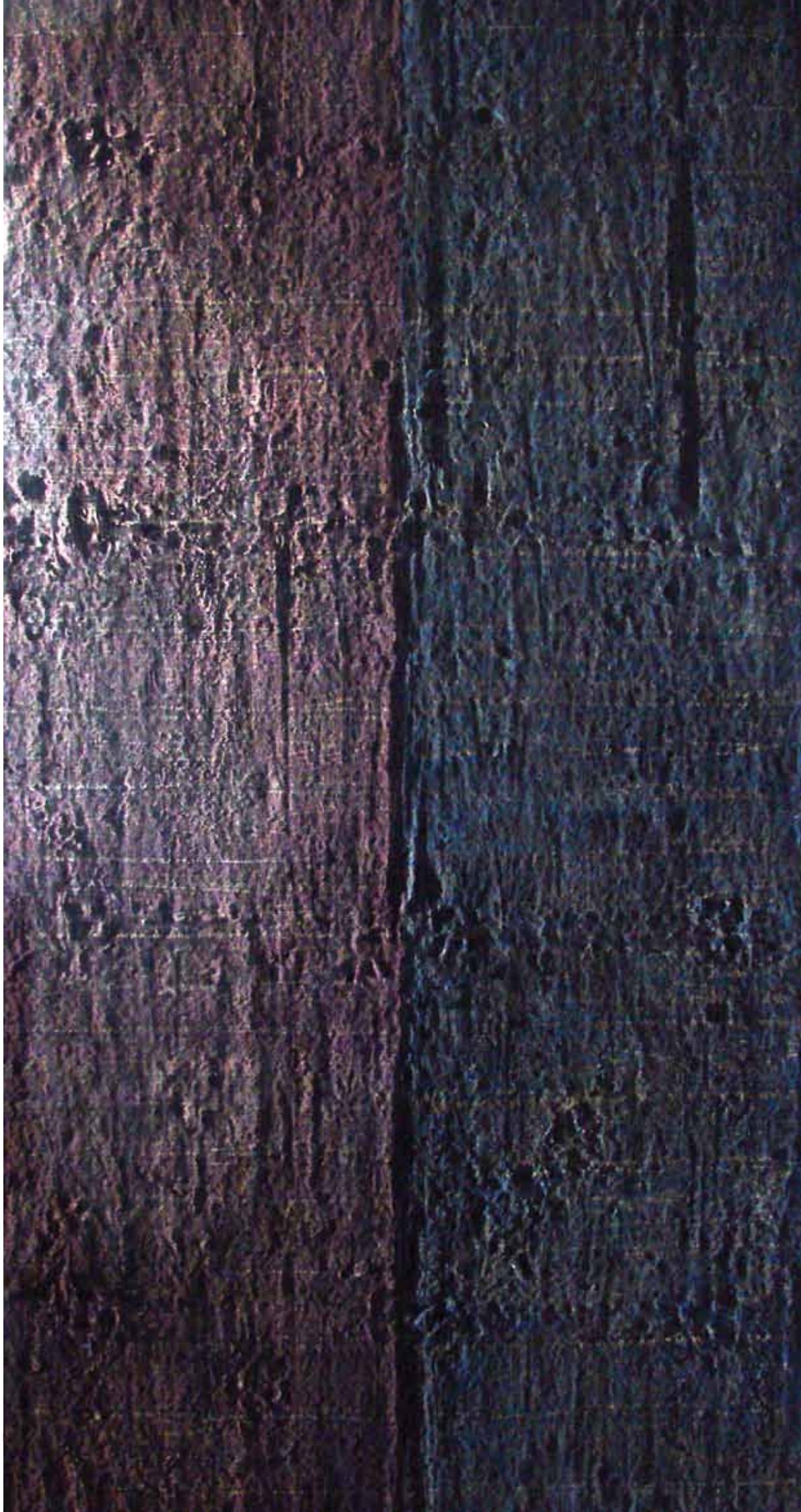
JEGYZETEK

¹ Kerékygártó Elemér filozófus *A karácsonyista ideológia bírálatához* című kandidátusi értekezésének vitája 1956. szeptember 10-én, több mint négyszáz személy jelenlétében zajlott le. Az elemi erejű tiltakozások nyomán a disszertációt visszautasították. Történelmi jelentőségű az esemény erdélyi vonatkozása: Dávid Gyula, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem aspiráns tanársegéde az első pillanattól az éjszakába nyúló vitáig szem- és fültanúja volt az egyetemi, főiskolai oktatás, az irodalmi élet egészét átfogó erjedési folyamatnak. Kolozsvárra való visszatérte után a Budapesten, Magyarországon gyűjtött információkat közvetítette tanártársai és az egyetemi hallgatók felé. Ez is közrejátszott a Bolyai Tudományegyetemen a magyar forradalom napjaiban a fokozott hangulat kialakulásához.

Kerékygártó Elemér (Debrecen, 1918. február 1 – Párizs közelében, repülőbalesetben, 1962. november 23.) filozófus 1936 és 1941 között az Eötvös-kollégium tagjaként a budapesti tudományegyetem magyar–angol szakán szerzett oklevelet. 1944-ben részt vett a Béke Párt – a Magyar Kommunista Párt fedőneve – munkájában és az antifasiszta fegyveres akciókban. 1945 után Szegeden a közigazgatásban, az egyetemi ifjúsági mozgalomban, majd a pártközpontban tevékenykedett. Később az ELTE-n a marxista–leninista, illetve a filozófiai tanszéket vezette. A kandidátusi disszertáció vitájának időpontjában az Oktatásügyi Minisztérium Marxizmus–Leninizmus Osztályának vezetője, az ELTE dialektikus és történelmi materializmus tanszékének helyettes vezetője volt. A MDP kedvenc ideológusaként és kiszolgálójaként – akárcsak a bizottság tagjai – pusztán formalitásnak tekintette a kandidátusi disszertáció megvédését és a kandidátusi cím elnyerését. A tudományosnak ható cím ellenére dolgozatával nyílt ideológiai támadást intézett a magyar filozófiai gondolkodás egyik legeredetibb alakja, a 20. század legnagyobb magyar pedagógusa, egyetemi tanár, akadémiai szótárszerkesztő, író, tudós, kultúrpolitikus, hitvalló keresztény, szofokrata – azaz Isten embere –, nem utolsósorban tanítványok, cserkészek tízezreinek eszményképe, a „lélek szerinti professzor”, Karácsony Sándor ellen. Mátrai László, a dolgozat egyik opponense visszaemlékezésében évek múlva a sikertelen védést úgy jellemezte, mint „a forradalom főpróbáját”.

² Dávid Gyula Hajdu Zoltánnak az 1956. június 18-tól június 24-ig Bukarestben megtartott, a szocialista Romániában első írókongresszuson elhangzott – Szabédi László, Csehi Gyula, Balla Károly és Mikó Ervin által már a kolozsvári és marosvásárhelyi írók 1956. szeptember 29–30-i gyűlésén szokatlan vehemenciával és jogosan bírált – felszólalására utalt, amelyben először fogalmazta meg a román nacionalista kurzus kedvenc szlogenjét: „Mi, ennek az országnak a magyar írói, nagyon fontosnak tartjuk, hogy a Román Népköztársaság magyar irodalma a román irodalom alkotó része. Meggyőződésünk, hogy a helyzetet csak így értékelve, követjük igazán a párt vonalát.” (Lásd *Gazeta Literară*, 1956. június 22., különszám, 4.; BENKŐ Levente, *A őszinteség két napja, 1956 szeptember 29–30.*, Polis, Kolozsvár, 2007, 100.) Ez a kijelentés majdnem szó szerint elhangzott Nagy Istvánnak, az Írószövetség kolozsvári fiókjá elnökének a romániai nemzeti kisebbségek irodalmáról szóló társjelentésében is: „Az itt élő nemzetiségek új irodalma és művészete elválaszthatatlan egységet alkot a román nép új irodalmával és művészetével, szerves alkotó része a Román Népköztársaság kultúrájának, annak a kultúrforradalomnak, mely a párt vezetésével hazánkban évről évre nagyobb méretekben bontakozik ki, és hivatása előmozdítani a szocializmus mielőbbi felépítését. A nemzeti kisebbségek szocialista kultúrája – amint azt a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének jelentése meghatározza – a román nép szocialista kultúrájával való megbonthatatlan kapcsolatban fejlődik, közös alapjukat képezik a jelenlegi szakaszban az országunkban ható egyazon általános gazdasági és politikai tényezők.” (Előre, 1956. június 23., 2.; Előre, 1956. június 25., 3. *A Gazeta Literară Literatura minorităților naționale [A nemzeti kisebbségek irodalma]* címen az 1956. június 22-i különszámában az 1., 2. és a 6. oldalon közölte a társjelentést.) Nagy István társjelentése és Hajdu Zoltán felszólalása – az RMP és a legfelsőbb államvezetés elvárásainak megfelelően – először fogalmazta meg hivatalosan: a romániai magyar irodalom nem az egyetemes magyar irodalom, hanem a román irodalom szerves része! A Román Népköztársaság íróinak első kongresszusán elfogadott határozatban már evidenciaként jelent meg: „Az együtt élő nemzetiségek irodalma a Román Népköztársaság kultúrájának szerves része! A magyar, német és szerb íróknak ugyanolyan alkotási problémákat kell megoldaniuk, mint a román íróknak, de nekik ezenkívül sajátos problémáik is vannak” (Előre, 1956. június 27., 6.). Hajdu Zoltán egyike volt a romániai magyar íróknak, aki az önfeladásban, az egyetemes magyar nemzeti identitás megtagadásában a legmesszebb mentek. A budapesti *Szabad Nép* 1956. szeptember 9-i számában jelent meg Pándi Pál egyetemi tanár és író erdélyi látogatása során megfogalmazódó, *Közös dolgainkról* című úti beszámolója. Írásában a romániai magyarság „kényes kérdései” kapcsán megfogalmazta a szomszédos államokban élő magyaroknak az anyaországgal szembeni elmarasztalását is: „A nacionalizmus gyanújától való félelem aztán kitermelt egyféle álközömbösséget a népi demokratikus országokban élő magyarság iránt, sőt gyakran jelentkezett valami ellenszenves túlbuzgóság is

ennek a közömbösségeknek a hangsúlyozásában.” Az újságcikk megjelenése kiverte a biztosítékot a legfelsőbb román párt- és államvezetésnél. A magyar–román kapcsolattörténet „kényes kérdéseinek” pusztá felvetése Romániában mindig hisztérikus kampányt vált ki. Gheorghe Gheorghiu-Dej pártfőtitkár és az RMP Központi Vezetősége a Pándi úti beszámolót közlő Szabad Nép romániai terjesztését Kolozsváron és Marosvásárhelyen betiltották. Hajdu Zoltán, az 1956. szeptember 29–30-i kolozsvári írói gyűlésen – Fodor Sándor kérdésére: „A Pándi-cikket teljes egészében vagy csak részben érzi károsnak?” – elmondott felszólalásában még rá is duplázott a nemzeti-kommunizmus útjára lépett román párt- és államvezetés tiltó intézkedésére: „A Pándi-cikket azért érzem veszélyesnek, mert revizionista irányzatú, és revizionista érzelmű minden Magyarországról Romániába érkező vendég is” (lásd BENKŐ, *i. m.*, 158.). Szabédi László az említett kolozsvári írói tanácskozáson előrevetítette mindazt, ami később Nicolae Ceaușescu Romániájában már nyíltan hangoztatott tézissé vált: „akadnak olyan Istentől elrugaskodott »marxista« teoretikusok is, akik magyar írókat magyar nyelvű román írókká minősítettek.” Majd így folytatta: „szégyenkezve kell bevallani, hogy magyar író találta ki és pártunk központi lapja terjesztette, hogy a romániai magyar irodalom a román irodalom szerves része!” (lásd BENKŐ, *i. m.*, 99–100.). Asztalos István a kolozsvári írói tanácskozáson Hajdu Zoltánt egyenesen *hazugnak* nevezte: „Ma az írók meg vannak zavarodva. A kongresszuson is tapasztalható volt egy nagy kavarodás, aminek oka a két Hajdu testvér [Zoltán és Győző – T. Z.], Kovács György és a kolozsvári írók között kialakult vita volt. [...] Hajdu Győző karrierista provokációs magatartást tanúsít, s ugyanakkor Földest vádolja karrierizmussal. Balognak [Balogh Edgárnak – T. Z.] Hajdu azt mondta, hogy »itt van a kezünkben Földes«, denunciáló kérdést tettek fel a Hajdu testvérek stb.» (BENKŐ, *i. m.*, 93.). Az Asztalos István által említett Földes László-ügyről Stefano Bottoni *A hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma* című tanulmányában közölt teljességre törekvő elemzést. (Lásd *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években*, Pro Print, Csíkszereda, 2005, 572–615. A tanulmányt első ízben a Korall társadalomtörténeti folyóirat közölte 2004. decemberi számában, majd a Transindex internetes hírportál 2005. február 15-én, A Hét kulturális hetilap 2005. február 17-i lapszámban.) Földes László irodalomkritikus – aki 1956 és 1958 között a Kolozsváron megjelenő Utunk szépirodalmi folyóirat főszerkesztője volt – 1958-ban eltávolították tisztségéből, 1959 januárjában kizárták az RMP-ből, és közlési tilalommal büntették. A Marosvásárhelyen megjelenő Igaz Szó szerkesztői azzal vádolták, hogy „liberális, revizionista, pártellenes nézeteket vallott, és ebben a szellemben tanította az általa támogatott kolozsvári magyar írókat”. „A megértés kulcsa a különböző értelmiségi csoportoknak a hatalomhoz való viszonya, illetve a hatalom birtoklásának illúziója. Ez utóbbi az Igaz Szó szerkesztőit jellemezte, sőt arra sarkallta őket, hogy vélt hatalmukat érzékeltessék is vetélytársaikkal” (BOTTONI, *i. m.*, 573.). Csehi Gyula egyetemi tanár a kolozsvári írói gyűlésen azzal vádolta – jogosan – Hajdu Zoltánt, Hajdu Győzőt és Papp Ferencet: az írókongresszus előestéjén félrevezették az RMP KV-t is, „azt állították, hogy a »kolozsvári« írók a magyar burzsoáz nacionalizmus hatása alatt vannak, ellenségei a [Magyar] Autonóm Tartománynak [...] Sajnálatos az, hogy ezeknek a vádaknak hitelt adtak vezető pártfunkciókat betöltő elvtársak is” (BENKŐ, *i. m.*, 113.). Hajdu Zoltán a kolozsvári írói gyűlésen – maga mögött érezve a román nemzeti-kommunista hatalom támogatását – támadásba lendült, és újabb vádakot fogalmazott meg: „Megmondhatom őszintén, hogy mindig igyekeztem a párt vonalát követni, és egyike vagyok azoknak, akik a legtöbbször végeztek terepmunkát. Engem is bántottak azok a kérdések, ami[ke]t itt Csehi [Gyula] és Szabédi [László] felvetettek, egy időben annyira el voltam keseredve, hogy odáig mentem, miszerint azt mondtam, hogy nem bírom elviselni a »nemzetiségi létet«, és inkább elmegyek az országból. [...] Fenntartottam azt a véleményemet, hogy a terepre való kiszállásaim alkalmával láttam, hogy a magyar nemzetiségi kérdés a II. kongresszus után [többszöri halasztás után 1956. december 23-a és 28-a között megtartották az RMP II. kongresszusát, ahol ismét Gheorghe Gheorghiu-Dej választották a párt első titkárává – T. Z.] ismét lábra kapott. Ezt a Központi Vezetőségnél is megmutattam, ahol a legsúlyosabb sérelmeket soroltam fel. Beszélgetéseim során rámutattam arra, hogy a kolozsvári írók körében nagyon nagy hatása van a nemzeti sovinizmusnak. [...] Az elvtársak azt mondják, hogy karrierista vagyok, ezt azonban bizonyítaniuk is kell, úgyszintén. Asztalos [István] elvtárs bizonyítsa be, hogy miért mondott hazugnak. Ezeket nem tűröm el, úgyszintén nem tűröm el azt sem, hogy egyszerre emlegessenek Hajdu Győzővel, nekem vele semmiféle [közös] politikai meggyőződésünk nincs, hogy felrobbantsuk a kolozsvári írók egyesületét. Nem értek egyet öcsém felvágós magatartásával, de azt sem engedem meg, hogy öcsémet igazságtalanul vádolják. [Hajdu Győző nem vett részt a kolozsvári írói gyűlésen! – T. Z.] [...] Meg kell mondanom, hogy engem ez a gyűlés megerősített – anélkül, hogy bántani akarnék valakit –, megállapítom, hogy nem segítette a két nép barátságának ügyén. Ha nem vesszük tekintetbe a 14 millió románát a 2 millió magyarral szemben, ha minden óvatosság nélkül elkezdünk beszélni, akkor többet ártunk a barátság ügyének, mint használunk” (BENKŐ, *i. m.*, 155–156.). Kányádi Sándor közbevetésére – „Amikor a Majtényi [Erik] lakásán én sírva fakadtam, miért mondta Hajdu Zoltán, hogy a román nép fanarióta, és én kellett megvédenem a román népet. Hajdu Zoltán azt mondta, el kell menni innen, mert itt nem lehet írni.” – azt válaszolta: „Igen, a fanarióta szóval éltem. Bennem volt[ak] sovinizta érzések.” Mikó Ervin ezt követően valósággal nekironított Hajdu Zoltánnak: „Hogyan gondolja azt Hajdu Zoltán, hogy ő hivatott arra, hogy 14.000.000 románt megvédjen a magyar nacionalizmus ellen?” Hajdu Zoltán a magyar forradalom és szabadságharc napjaiban, 1956. október 23. és november 4. között a besúgó szerepre is vállalkozott: „Hajdu Zoltán író jelentette 1956. október 26-án [a Szekuritáténak – T. Z.], hogy mellette az autóbuszban valaki azt mondta: »inkább haljunk meg fegyverrel a kézben, mint éhen«. A Hajdu testvérek – Zoltán és Győző – korábbi és későbbi tetteinek „kulcsát” részben az 1956-os, a román nemzeti kommunista hatalom melletti elkötelezettségünkben kell keresnünk: Hajdu Zoltán az 1956-os júniusi írókongresszuson, Hajdu Győző az 1956. október 24-i és november 2-i marosvásárhelyi értelmiségiek gyűlésén, illetve a magyar forradalmat elítélő *Lelkiismeretünk parancsszava. A Magyar Autonóm Tartományban élő írók és marosvásárhelyi irodalmi intézmények dolgozóinak levele az RMP Központi Vezetőségéhez* című hűségnyilatkozat (a MAT lapja, a Vörös Zászló 1956. november 4-én közölte) megfogalmazásával – Kovács György íróval társszerzőségben! – a román kommunista diktatúra mellett „úgy letette a garast”, hogy onnan már nem lehetett visszahátrálni! Az 1956. november 2-i marosvásárhelyi értelmiségi gyűlésen Hajdu Zoltán azt javasolta, hogy „az Erdélyben élő magyar tömeg megnyugtatóására az erdélyi írók nyilatkozzanak a sajtóban azzal az ál-

lásfoglalásukkal, hogy elítélik az ellenforradalmat”. Ugyancsak Hajdu Zoltán javasolta: a hűségnyilatkozatot Gagyi László és Sütő András fogalmazzák meg. Végül Hajdu Győző és Kovács György fogalmazták meg, aláírták – többek között – Gálfalvi Zsolt, Hajdu Győző, Hajdu Zoltán, Kovács György, Molter Károly, Sütő András írók és az Igaz Szó teljes szerkesztősége (Arhiva Națională, Direcția Județeană Mureș, ANDJM-fond 1134. Dosar 142/1956, 239-266 f.). Sütő András, Gálfalvi Zsolt, Oláh Tibor és Nagy Pál a hűségnyilatkozatnak az Előrében való megjelenése előtt kérték Robotos Imre akkori főszerkesztőtől, hogy a nevüket töröljék az aláírók közül. Erre nem került sor. Tompa László és Tomcsa Sándor ezúttal sem volt jelen a gyűlésen. Telefonon kérték a beleegyezésüket. Ma már nem lehet kideríteni: valóban beleegyeztek, vagy ismét odahamisították a nevüket. A Hajdu Zoltánról megjelent lexikoni címszavakban utalás sincs arra, hogy a „hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma” illúziójában élő és tevékenykedő költő milyen felmérhetetlen károkat okozott a romániai magyarságnak. Hajdu Zoltán (Radnótfája, 1924. december 16 – Bukarest, 1982. február 12.) erdélyi magyar költő, műfordító, festőművész, zeneszerző. Hajdu Győző testvérébátyja. A fiatal költők 50 vers című antológiája (1950) közölte először a verseit. Ugyancsak 1950-ben Sütő Andrással közösen írt *Mezítlábas menyasszony* című színjátékáért (bemutatták Kolozsváron, könyv alakban 1950-ben jelent meg) állami díjat kapott. Később különböző bukaresti szerkesztőségekben dolgozott – Falvak Dolgozó Népe, Művelődés, Román Rádió –, majd 1957-ben egyik kezdeményezője, megalapítója a marosvásárhelyi Állami Székely Népi Együttesnek, egy ideig igazgatója is volt. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc idején egyértelműen a román kommunista hatalom mellé állt.

³ Rákosi Mátyás (1903-ig: Rosenfeld Mátyás; Ada, 1892. március 9 – Gorkij, Szovjetunió, 1971. február 5.) 1945 és 1956 között a Magyar Kommunista Párt, illetve a Magyar Dolgozók Pártja első titkára, 1952–1953-ban az MNK Minisztertanácsának elnöke is volt.

⁴ Farkas Vladimir (született: Löwy Vladimir, Kassa, 1925. augusztus 12 – Budapest, 2002. szeptember 13.) államvédelmi alezredes, az ÁVH egyik vezetője, aki a Rajk László elleni koncepciók perben kapott először vizsgálati megbízást. Dávid Gyula valójában Péter Gáborra gondolt! Farkas Vladimir szintén a Rákosi-diktatúra erőszakszervezetének, az ÁVO-nak, majd az ÁVH-nak „emblematicus” alakja volt.

⁵ A Petőfi Kör létejöttének pontos időpontja még ma is vitatott. A korabeli írások egy része 1956 tavaszára teszi a kör megalakulását, ez azzal hozható összefüggésbe, hogy az SZKP XX. kongresszusa előtt a Petőfi Kör egy szűkebb körű, lassan gyarapodó vitafórumként indult. Ezt igazolja a Hegedüs B. András és Rainer M. János szerkesztésében, összeállításában és jegyzetapparátusával megjelent *A PETŐFI KÖR vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján* címmel a Kelenföld Kiadó és az ELTE gondozásában megjelent hét kötete. Dávid Gyula budapesti tartózkodása, kutatásai idején nemcsak tudott a Petőfi Körben zajló vitákról, hanem a résztvevők közül néhányval kapcsolatban is állott, így első kézből értesült arról, hogy Magyarországon pattanásig feszült a politikai helyzet, a lakosság döntő többsége Rákosi Mátyás és Gerő Ernő menesztését követelte. Dávid Gyula 2016. május 16-i internetes levelében azt írta: „*Kerékgyártó* [Elemér] *disszertációvédésén végig ott voltunk Varró Jánossal*, Jancsó [Elemér] professzorra nem emlékszem, hogy egyáltalán találkoztam volna vele pesti kintlétem alatt. *Az Írószövetség tisztújító gyűlésére valóban Békés Pista bácsi vitt el* [Varró ismertel], *én a vallomásomban csak azért hivatkoztam Rejtő [Istvánra], mert ő is, a felesége is erősen vonalas káderek voltak, s gondoltam, biztosan nekik nem lesz bajuk belőle*” (kiemelések – T. Z.). A Petőfi Kör vitafórumain elhangzottak – különböző csatornákon – eljutottak Erdélybe is. Hiteles levéltári dokumentumok igazolják: a budapesti Petőfi Kör analógiájaként alakult meg a sepsiszentgyörgyi Kossuth Kör Nagy László tisztviselő vezetésével (Sepsiszentgyörgy, 1917. november 19 – Sepsiszentgyörgy, 1996). Az „aktivitását 1956-ban kezdő Kossuth Kör ellenforradalmi tevékenysége” vádjával Nagy Lászlót 1958. április 28-án letartóztatták, a MAT Katonai Ügyészsége a Btk. 209. szakasza, 2. pontja a) betűje és a 228. szakasz előírásai alapján állította össze a 102/1958. számú bünyügyi dossziét „Nagy László és 5 társa” ügyében. Nagy Lászlót húsz, Erőss Jánost, a Székely Mikó Kollégium – akkor a sepsiszentgyörgyi 1-es sz. Liceum matematika-fizika tanárát (Csíkcsatószeg, 1921. december 3 – Sepsiszentgyörgy, 1997. szeptember 6.) tizennyolc, Csákány Zsigmond mezőgazdasági technikust (Sepsiszentgyörgy, 1920. augusztus 5 – Sepsiszentgyörgy, 2002) tizenkét, Bende (Tompa) Edit könyvesbolti eladót (Sepsiszentgyörgy, 1938. január 1.) hét év börtönbüntetésre ítélték a 247/1958. számú hadbírósi határozat alapján. Többeszi próbálkozás után sikerült Nagy László elsőrendű vádlottal életútinterjút készítenem. A Kossuth Kör tagjai – a Szekuritáté állandó zaklatásai ellenére! – vitákat szerveztek az erdélyi magyarság sorskérdéseiről, társadalmi problémáiról. A periratról önálló tanulmány készül. Erőss János a második világháborús frontújság, a Magyar Őrszem munkatársa volt az 1944. november 10-én megjelent első számtól kezdve – a hetente kétszer megjelenő lapot a Magyar Királyi 3. Honvéd Haditudósító század katonái szerkesztették és adták ki Grazban – az utolsóig. A börtönben csontfaragványokat készített, szabadulása után művésze lett e különleges és nagy múltú foglalatosságnak, kiállításai voltak Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen, Csíkszeredán, a Korunk Galériában, Budapesten, Balatonbogláron. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum restaurátora is volt. A börtönbeli golgotájáról a Balaton Akadémia könyvek sorozatban 1999-ben jelent meg a *Székelyföldi üzenet* című önéletrajzi írása.

⁶ ACNSAS, Fond penal, nr. 738. f. 14r. – 17v. Kézzel írt román nyelvű dokumentum, ford. TÓFALVI Zoltán.

⁷ Pataki Bálint (Kolozsvár, 1927. február 5 – Eforie Nord, 1966. június 28.) irodalomtörténész. Az egyetem magyar irodalmi tanszékén kezdte a pályáját, ahol a 20. századi magyar irodalmat adta elő. Cikkeit és alkalmi verseit a Kolozsváron megjelenő Utunk irodalmi folyóirat közölte. Fiatalon, 39 éves korában baleset áldozata lett.

⁸ Szigeti József (Máriagyúd, Baranya megye, 1912. május 26 – Kolozsvár, 1986. június 21.) irodalomtörténész, irodalomkritikus. 1929-ben érettségizett, beiratkozott a kolozsvári Református Teológiára, ahol olyan nemzetközi hírnevű professzorok tanították, mint Tavasz Sándor, idős Nagy Géza, Imre Lajos, Maksay Albert. 1934-ben teológiai, 1936-ban tanári oklevelet szerzett. 1946-tól minisztériumi tanfelügyelőként járta Erdély iskoláit. 1948-ban meghívták előadótanárnak a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemre, 1977-ben történt nyugdíjazásáig ő adta elő a Bolyai, majd a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen a régi magyar irodalom történetét. 1956-ban tette közzé háromkötetes egyetemi jegyzetét, amelyben nyolc évszázad magyar irodalomtörténetét ismertette. 1956. október 17-én, amikor Tamási Áron találkozott a Bolyai Tudományegyetem diákjaival, az egyetem nevében Szigeti József köszöntötte a neves író. 1955-ben és 1959-ben, a Bolyai Egyetem felszámolásakor, a román

egyetemen való egyesítésekor az egyetemi jegyzetét elmarasztalták, mert az „oszthatatlan egységes magyar irodalmat” hirdette, a „burzsoá ideológia előtti kapitulálás”, „a nemzeti jelleg”, „a hazafias tartalom túlságos előtérbe állításának” vádjával illették. Nemcsak Szigeti Józsefet, hanem Márton Gyula kiváló nyelvész, Dávid Gyula tanársegédét is elmarasztalták, mert egységes és oszthatatlan magyar irodalomról írtak és beszéltek. Szigeti Józsefet 1959-ben a nyilvánosság előtt magyarárzkodásra, önkritikára kényszerítették.

⁹ Mitrúly Miklós (Kraszna, 1931. március 7.) magyar folklorista, egyetemi oktató. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen 1954-ben szerzett magyar szakos tanári oklevelet, pályáját gyakornokként ugyanott kezdte. 1957-től nyugdíjba vonulásáig egyetemi adjunktus volt.

¹⁰ Antal Árpád (Nyújtód, Háromszék vármegye, 1925. július 24 – Kolozsvár, 2010. július 6.) irodalomtörténész, egyetemi tanár. 1948 és 1950 között a Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén tanársegéd, 1950 és 1970 között a Bolyai, majd 1959-től az „egyesített” Babeş–Bolyai Tudományegyetem adjunktusa, 1970 és 1987 között egyetemi előadótanára, 1970 és 1973, illetve 1982 és 1985 között tanszékvezető tanára. Az egyik legnépszerűbb, a magyartanárok sok-sok nemzedékét nevelő, a pályán elindító egyetemi oktató.

¹¹ Keszi Imre – Harasztosi Pavel szekus hadnagy Dávid Gyula kihallgatása során tévesen Keszy-Harmath Sándor helyett Keszi Imbrét írt. A helyesbítést Dávid Gyula 2016. május 14-i internetes levélváltásunk során közölte. Keszy-Harmath Sándor (Torda, 1926. március 14 – Kolozsvár, 1991) közgazdasági demográfiai szakíró, szociológus, a Bolyai Tudományegyetem politikai gazdaságtan tanszékén előbb tanársegéd, majd adjunktus. Tagja volt az úgynevezett „időszerű gazdasági kérdéseket kutató csoportnak”. Ennek eredményeként jelent meg 1953-ban a bukaresti Állami Tudományos Könyvkiadó gondozásában Keszy-Harmath Sándor – Kohn Hillel – Bolyai Egyetem munkaközössége szerzőségében a *Kizsákmányolás a tőkés Dermatában* című kötet. A sztálini személyi kultusz korszakában a Bolyai Tudományegyetem társadalomtudományi szakemberei csak az ipari munkásság szociológiai kutatására szorítkozhattak. 1947-ben felszámolták a Bolyai Egyetem társadalomtudományi képzését, 1948-tól teljesen kiiktatták a romániai tudományos életből és az egyetemi oktatásból a burzsoának minősített szociológiát, Keszy-Harmath Sándor egyik kutatási területét. Az úgynevezett üzemi szociográfiaik sorában megjelent a híres kolozsvári Dermata cipőgyár múltját bemutató gazdaságtörténeti monográfia, bár a kötelező harcos sztálinista terminológiát használja, alapos és rendkívül jól dokumentált kötet. A kutatásban és a tanulmánykötet szerkesztésében oroszánrészt vállalt Keszy-Harmath Sándor (SZÉKEDI Levente doktorandusz [Bukaresti Tudományegyetem, Szociológiai Doktori Iskola], *A romániai magyar szociológia a második világháború után*, metszetek.unideb.hu/files/metszetek%202015_1_szekedi.pdf). A Bolyai Tudományegyetemen a magyar forradalom és szabadságharc idején tanúsított együtt érző magatartása miatt 1957-től az egyetemről eltávolították, Marosvásárhelyen a Magyar Autonóm Tartomány tartományi néptanácsának tervosztályára helyezték. A *Magyar Autonóm Tartomány gazdasági monográfiája* főszerkesztőjeként rendszerellességgel, irredentizmussal és szeparatizmussal vádolták, az 1950-es évek vége román nemzeti kommunizmusának időszakában félreállították, sőt, állásából is elbocsátották. A monográfia kettős alkalomra készült: a Román Népköztársaság 1947. december 30-i kikiáltása tizedik és a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásának ötödik évfordulójára. Amolyan reprezentatív kiadványnak szánták: a kommunista propagandára jellemző harsánysággal kellett volna világgá kürtölnie azokat a páratlannak tekintett gazdasági, társadalmi, politikai eredményeket, amelyek a MAT fennállásának öt esztendeje alatt elért. Ideológiai bizonyítéka lett volna annak, hogy a székelyföldi magyarok autonómiájának biztosítása mennyire szükséges és bölcs döntése volt a Román Munkáspártnak. A kötet szerkesztését két szakemberre, Keszy-Harmath Sándorra és Karácsonyi Ferencre bízták. Huszonöt szerzőt kértek fel a tanulmányok megírására. A könyvhöz a MAT egyik párttitkára, Szóvérfi Zoltán írt „bevezető tanulmányt”. Az írományt a vizsgálat kezdetén kiemelték a kéziratból, beszélni sem szabadott róla. A kézirat 1957 őszére nyomdakészen várta a megjelentetését. A Tudományos Irodalom Állami Könyvkiadó kolozsvári fiókszerkesztősége lett volna a kiadó. 1957. november 3-án Keszy-Harmath Sándor táviratban jelezte a kiadónak: „Az elvtársak a kézirat átdolgozása mellett döntöttek.” Magyarán: „gondok” vannak a kiadvánnyal. 1959-re a főszerkesztő és a kiadó közötti „levelezés” félbeszakadt: a Szekuritáté pribékjei felkutatják és elkobozták a fellelhető kéziratokat, megkezdődött a szerzők zaklatása. Azt akarták bebizonyítani: a monográfia szerzői tulajdonképpen „magyar nacionalisták, irredenták, az egységes és oszthatatlan román nemzetállam integritására törő szeparatisták”. Valójában ugyanazok büntették meg a szerzőket, akik korábban megrendelték a monográfiát. A szerzőket nagy nyilvánosság előtt megszégyenítették, a párttagokat kizárták az RMP-ből. Keszy-Harmath Sándor többé nem taníthatott az egyetemen, 1960-tól az 5. számú Autójavító Vállalat munkaszervezési osztályát volt kénytelen vezetni.

¹² Dávid Gyula reakciója érthető: jogosan tartott provokációktól, provokátoroktól, a Szekuritáté által beszervezett besúgóktól. A magyar forradalom napjaiban, a forradalom leverését követően az állambiztonsági szervek megkezdtek az ügynökhálózat újrászervezését.

¹³ A kihallgatási jegyzőkönyvnek ez a passzusa tökéletesen jelzi azt a felfokozott hangulatot, lelkesedést, amely a magyarországi erjedési folyamatról, a Petőfi Kör vitáiról szóló információk révén magával ragadta nemcsak a Bolyai Tudományegyetem hallgatóit, hanem a romániai magyarság nagy részét. Ugyanakkor rávilágít arra az óvatosságra, amely Tamási Áron 1956-os második, szeptember–októberi, több mint másfél hónapos látogatását övezte. (1956 januárjában már járt Erdélyben, néhány napos „szomorú útra” került sor: édesanyja temetésére jött haza.) Az 1956. augusztus 15-i magyar–román turistaegyezmény megkötése után Magyarország és Románia között kölcsönöségi alapon megszűnt a vízumkényszer. Az erdélyi magyarok közül, aki csak tehetett, hivatalos útlevéllel Magyarországra indult, vagy tervezte az utazást. Magyarország és Románia már korábban is kötött vízumegyezményt, de ennek előírásait a román fél nem teljesítette. Rákosi Mátvás, az MDP főtitkára 1949. január 6-án levelet írt Gheorghie Gheorghiu-Dejnek, az RMP főtitkárnak: „Felhívom a figyelmeteket arra is, hogy a magyar–román személyforgalom megkönnyítésére 1948. október 16-án egy vízumegyezményt kötöttünk meg. Ezt a vízumegyezményt mi a román állampolgárok számára azonnal életbe léptettük, román részről azonban az egyezménynek közönséges – azaz nem diplomáciai vagy szolgálati – útlevélre vonatkozó részét nem hajtják végre, ami miatt szinte lehetetlenség Erdélyből Magyarországra vagy megfordítva közönséges út-

levéllel utazni” (lásd BÁRDI Nándor, *Magyarország és a határon túli magyarok (1948–1989)*, adatbank.transindex.ro=regio/kisebbségkutatás/pdf/V_fej_13_Bardi.pdf). Dávid Gyula *1956 Erdélyben, és ami utána következett* című, a Nap Kiadó gondozásában 2016-ban megjelent kötetében külön tanulmányt, esszét szentelt Tamási Áron második erdélyi látogatásának: *Tamási Áron a Bolyai Egyetemen 1956 októberében* (lásd *i. m.*, 119–140.). Tamási Áron fogadtatásával, a fentebb olvasható „vallomással” kapcsolatosan idézzük Dávid Gyula figyelmeztetését: „...e kihallgatások során született irományokat korántsem szabad az ott elhangzottak hiteles szövegeinek tekinteni. Ezeknek a kihallgatási jegyzőkönyveknek főképp az a feladata, hogy mindazt, amit a kihallgatások során kiszednek, »vádképesé« tegyék, tehát a jelzők, minősítések mindenképpen a kihallgató tiszt sajátjai, a kihallgatott és a jegyzőkönyvet végül szintén aláíró személy pedig nincs abban a helyzetben, hogy a jegyzőkönyvben rögzítetteket legalább közelítse az általa mondottakhoz. A másik dolog, amivel számolnunk kell, hogy a kihallgatottban – bár nem mindig – működik egyfajta védekezési reflex: igyekszik elhallgatni olyan részleteket, amelyeket veszélyeseknek érez, tompítani az általa visszaadott helyzetek-megfogalmazások élet, »megpolitizálni« az elmondottakat” (DÁVID Gyula, *i. m.*, 129.). E sorok írója türelmesen várja Láng Gusztáv irodalomtörténész, egyetemi tanár – egy éve kért – írásbeli visszaemlékezését, hiszen 1956. október 17-én a találkozóra az egyetem irodalmi köre vezetőségének meghívására került sor, Tamási Áront a Bolyai Tudományegyetem irodalmi köre nevében – az egykori Marianumban, a Bolyai Egyetem II. számú épülete dísztermében – Láng Gusztáv IV. éves magyar szakos egyetemi hallgató, az önképzőkör elnöke köszöntötte. A találkozó idején mindvégig a pódiumon ült Tamási Áron, Balogh Edgár és Szigeti József társaságában. Dávid Gyula – Sipos Lajosra hivatkozva – idézett tanulmányában azt írja: Láng Gusztáv Jordáky Lajos és felesége, Mária lakásán kereste fel Tamási Áront, és kérte meg arra, hogy tartson előadást az egyetem irodalmi körében (DÁVID Gyula, *i. m.*, 132.; Sipos Lajos, *„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Tamási Áron útja Farkaslaktól Farkaslakáig*, Elektra Kiadóház – Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2008, 120.). Láng Gusztáv szóbeli közlése is a Sipos Lajos-féle változatot erősíti meg.

¹⁴ Tamási Áron látogatása a Bolyai Tudományegyetemen, 1956. október 17-i euforikus hangulatú találkozása az egyetem dísztermét zsúfolásig megtöltő egyetemi hallgatókkal egyrészt visszaemlékezésre készítette a résztvevőket, másrészt a Bolyai Tudományegyetem perében a Szekuritáté, a legfelsőbb román párt- és államvezetés számára kiváló ürügyet jelentett a letartóztatottak pszichikai gyöttrésére: valljanak színt, ítéljék el az egyik legnépszerűbb romániai magyar író, Tamási Áron kolozsvári fellépését, az egyetemi hallgatókkal 1956. október 17-én tartott túlfűtött találkozóját. Tamási Áronnak is üzentek ezzel: ha nem akar a továbbiakban önmagának kellemetlenségeket, esetleges kitiltást a szülőföldjéről, tartózkodjon a hasonló találkozóktól, utasítsa vissza a hasonló meghívásokat. Oprea Ioan szekus főhadnagy, vallatótiszt a per előre megírt forgatókönyve értelmében – a legfelsőbb pártvezetéstől származó utasítások szellemében – nemcsak Dávid Gyula tényközléseit jegyezte le, hanem a saját értelmezéseit és minősítéseit is papírra vetette. A cinizmus tetejéeként a szövegrészből az derül ki: Tamási Áron valójában visszaélt Románia vendégszeretetével, amikor találkozott a magyar egyetemi hallgatókkal, olvasóival. Románia, a Román Írószövetség nemhogy nem hívta meg Tamási Áront, hanem a második világháború befejezése után tíz évig, 1955-ig nem engedték haza, a szülőföldjére sem. Hasonlóképpen a Szekuritáté által megfogalmazott mondatokat adtak Dávid Gyula tanársegéd, irodalomtörténész szájába, amikor így „értékelték” a Tamási Áron „bolyais” találkozóját: „Tamási Áronban nemcsak egy általuk ismert író, hanem »a magyar írók« látták. Ennek a magatartásnak nacionalista jellege volt.”

¹⁵ Murádin László (Harasztos, 1930. november 29.) nyelvész, Murádin Jenő művészettörténész bátyja. A Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet (1954). Még egyetemi hallgató korában a Magyar Nyelvészeti Tanszék gyakornoka, majd ugyanott tanársegéd lett. 1958-tól a Román Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézetének tudományos munkatársa, 1964-től főkutató.

¹⁶ Gálffy Mózes (Nagyszeben, 1915. július 13 – Budapest, 1988. július 23.) egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte 1939-ben, utána a kolozsvári, ma Brassai Sámuel nevét viselő Unitárius Kollégium magyar nyelv és irodalom tanára 1940 és 1941 között. 1942 és 1944 között az Erdélyi Tudományos Intézet munkatársa, majd a Bolyai Tudományegyetem adjunktusa, 1956-tól előadótanára, a két egyetem 1959. évi egyesítése után a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, a magyar nyelvészeti tanszéken 1970-től 1980-ig, nyugdíjba vonulásáig egyetemi professzor volt.

¹⁷ Jordáky Lajos (Kolozsvár, 1913. szeptember 6 – Kolozsvár, 1974. november 29.) politikus, közgazdász, szociológus, egyetemi tanár, színháztörténész, a kolozsvári Állami Magyar Színház dramaturgja. Az erdélyi magyar autonomista baloldal meghatározó személyisége és szószólója. 1945-től a Bolyai Tudományegyetem közzgazdasági karának professzora. 1945. február 22-től az RKP kolozsvári szervezetének titkára. 1946 márciusában mint feleslegessé vált „nacionálkommunistát” kizárták az RKP-ból. *Párton kívül fogom szolgálni a pártot* címmel önostorozó, megalázkodó mea culpa cikket közölt a kolozsvári Igazság című napilapban. 1947-től a Kolozsvári Állami Magyar Színház dramaturgja. Ebben a tisztségében állandó összetűzésben állt Marosi Péterrel, a színház igazgatójával, aki 1951. január 18-tól 1989. december 21-ig – már-már főállásban – „Szentpéteri Károly”, „Szentpéteri Carol”, „Szabó Tibor”, „Szabó Tiberiu” fedőnéven jelentett a Szekuritáténak. Iszonyatos károkat okozott a romániai magyar irodalmi, szellemi, művelődési életnek. Jelentéseit külön kötetben fogom publikálni, hiszen egy eddig ismeretlen „irodalmi élet”, írók, költők, egyetemi tanárok meghurcolásának drámája bomlik ki előttünk. Jordáky Lajos szekus dossziéja a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács bukaresti Levéltárában tizenkét vastkos kötetből áll, jelzete: I.210536. „Jambor” fedőnéven minden lépését követték, megfigyelték, még azt is, kivel, kikkel beszélget a cukrárszámban. Jordáky Lajost politikai nézeteiért négyszer tartóztatták le, előbb a magyar (1942), majd a román állambiztonsági szervek 1952-ben – 1955-ig börtönben tartották –, 1957-ben és 1964-ben. 1954-ben a Bolyai Tudományegyetem első koncepció perében Balogh Edgárral, Csögör Lajossal, Demeter Jánossal és Székely András (Endrével) tizenkét év börtönbüntetéssel sújtották. (Ő volt az elsőrendű vádlott, a legsúlyosabb büntetést kapta!) A P.217-es jelzetű perirat tíz vastkos kötetből áll. Azzal vádolták 1945 őszén, hogy a Bolyai Egyetemről, Erdély gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális életéről, az iskolák számáról adatokat adott át Reuben H. Markham amerikai újságírónak, az Intelligence Service ügynökének és a magyar Béke-előkészítő Osztály Erdély- és nemzetiségi szakértőjének, Demeter Bélának. 1955-ben sza-

badon engedték, 1956-ban rehabilitálták. 1956 márciusa és 1957 márciusa között sokrétű tudományos és oktatói, politikai tevékenységet fejtett ki. 1956 őszén *A XX. század civilizációja* című előadás-sorozata diáktömegeket vonzott, a legnépszerűbb kolozsvári magyar egyetemi tanárok egyike lett. Nemcsak a bölcsészkar, hanem a teológia és a „Ion Andreescu” Képzőművészeti Intézet hallgatóit is nagy számban vonzotta. Várhegyi István III. éves történezhallgatóra – 1956. november 17-én tartóztatták le, a Kolozsvári Katonai Törvényszék 1957. március 2-án hét év börtönbüntetésre ítélte – nagy hatást gyakorolt. A romániai egyetemi reformot sürgető, a diákszövetség megalakítását mintegy előkészítő *Határozati javaslatot* Jordákyknak is bemutatta. A letartóztatása előtt az utolsó pillanatban sikerült visszakérnie, így Jordákyt ezúttal nem tudták azzal vádolni, hogy ő volt az „ellenforradalminak” minősített *Határozati javaslat* szellemi irányítója. Harmadszor a dr. Dobai István kolozsvári nemzetközi jogász nevével fémjelzett „ENSZ-memorandum” kapcsán, 1957. április 9-én tartóztatták le, ezúttal a vád: 1956. októberi, novemberi, a magyarországi „ellenforradalom” idején kifejtett „rendszerellenes” tevékenysége. A fő vádpont: ismerte, birtokában volt, sőt széljegyzetekkel látta el a dr. Dobai István által 1957. február 8-án véglegesített, 15 oldalas „ENSZ-memorandumot”, a román–magyar lakosságcserére vonatkozó tervezetet, valamint azt az elképzelést, hogy a romániai magyarság jogsérelmeit az ENSZ-ben tárgyalta „magyar kérdés” függelékeként juttassák el az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez. Bár a letartóztatása előtt, 1957 februárjában a tanulmányt darabokra tépte, megsemmisítette és a vécébe hajította, és az 1957. március 21-i házkutatás során nem találtak semmilyen terhelő bizonyítékot, másnap, március 22-én nyilatkozat megírására kötelezték, amelyben tételesen is megfogalmazta: „nacionalista és egészségtelen tendenciájú dolgozatról van szó, és elhatároztam, hogy semmiféle kapcsolatom ne legyen vele” (ACNSAS, Fond penal, nr. 104., 7. kötet, 116–118. [rektó/verzó]). 1957. március 27-én, az „egyetemi káderek tanácskozásán” kiértékeltek a munkáját, megkritizálták és alapos fejmosásban részesítették. A tanácskozáson jegyzőkönyv készült (ACNSAS, Fond penal, nr. 104., 7. kötet, 152–169.), amelyet eljuttattak a tartományi pártbizottsághoz és a Szekuritáéhoz. Jordákyt 1957. április 9-től szeptember elejéig vizsgálati fogságban tartották. Az ekkor készült kihallgatási jegyzőkönyvek 1956 kolozsvári forró őszenek, Tamási Áron kolozsvári látogatásának, a Bolyai Egyetem diákjaival való találkozásának legfontosabb dokumentumai közé tartoznak. A vizsgálati fogságból való kiszabadulása után Jordáky Lajost 1957 októberében egy kolozsvári nagygyűlésen nyilvános és megalázó önkritikára, majd Canossa-járáásra kényszerítették. Marosvásárhelyen is értelmiségi nagygyűlést szerveztek Jordáky önkritikájának megvitatására – a Vörös Zászló tartományi napilap 1957. október 23-i száma háromoldalas összeállítást közölt a tanácskozásról –, amely pontosan jelzi: az önfeladásban, az elvtelen kompromisszumok megkötésében milyen mélyre süllyedt Marosvásárhely magyar értelmisége. Jordáky Lajos 1957-től haláláig a Román Tudományos Akadémia kolozsvári Történettudományi Intézetének kutatója. Ügynökök egész hadát állították rá és az intézetben dolgozó néhány magyar kutatóra. Ștefan Pascu akadémikus, a négykötetes *Erdély történetének* szerzője – hogy csak a legismertebbet nevezem – „Brândușa” fedőnéven jelentett Jordákyról, de román kollégáiról is. Jordákyt 1964-ben tartóztatták le negyedszer, Brúder Ferenc és dr. Pászta Géza szociáldemokrata harcostársaival együtt vallatták. Ez viselte meg a legjobban. 1964 szeptemberében az állandó zaklatás hatására megtört, bár nem írt alá beszerzési kötelezvényt, de megígérte, hogy az általa ismert mintegy harminc neves értelmiségiről jelenteni fog. A több tízezer oldalnyi dokumentum között nem találtam ilyen jelentést. Arra viszont többször kényszerítették, hogy letartóztatott tanártársairól, jeles személyiségekről nyilatkozzon. Jordáky Lajos 1933-tól haláláig naplót vezetett. Ebből Molnár Gusztáv közölt először részleteket – *Medvetánc*, 1988/2–3. –, majd e sorok írója közölte a napló 1956. február – 1957. február közötti időszak bejegyzéseit az *1956 erdélyi mártírjai* című sorozat III., a Dobai-csoport peréről szóló kötetében (Mentor, Marosvásárhely, 2009, 68–79.). A kéziratos napló részben az Erdélyi Múzeum–Egyesület kézirattárában, részben a budapesti Politikatudományi Intézetben található. A „Bolyai” Tudományegyetem pere című, kétkötetesre és ezeroldalásra tervezett kötetemben a naplóbejegyzéseket „összeszikkasztatom” a perirat, illetve a megfigyelési és követési dosszié több tízezer oldalas levéltári dokumentumaival.

¹⁸ Kézzel és tintával írt román nyelvű dokumentum, magyarrá fordította Tófalvi Zoltán.